

7. Монусова Г. А. Сфера труда: субъективные оценки и объективные характеристики в межстрановых сопоставлениях // Россия в Европе: по материалам международного проекта «Европейское социальное исследование» / Под общей редакцией А.В. Андреевской и Л.А. Беляевой. М.: Academia, 2009.

8. Ручка А.А. Ціннісні пріоритети населення України за умов суспільних трансформацій // Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг : у 2-х т. Том. 1. Аналітичні матеріали / За ред. В.Ворони, М.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2011. – С.201-215.

Отримано 30.11.2013 р.

УДК 316. 48

**Шевель І.П. °**

Київського національного університету культури і мистецтв, кандидат соціологічних наук, доцент, завідувач кафедри соціології

## **ДВА НАПРЯМКИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ГЛОБАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ (КОНЦЕПЦІЇ С.ГАНТІНГТОНА І ДЖ. АРРІГІ)**

*В сучасному світі, що глобалізується, соціальні конфлікти набувають нових рис і масштабу. Можна виділити два основних теоретико-методологічних напрямки розгляду глобальних конфліктів за визначальними чинниками їх виникнення і протікання: економіко-фінансовий та культурно-ціннісний. Перший напрямок представлений у концепції «боротьби за гегемонію» Дж.Аррігі, другий у концепції С. Гантінгтона «зіткнення цивілізацій». У взаємодоповненні вони складатимуть підвалини сучасного трактування причин, форм і наслідків суспільних протистоянь.*

**Ключові слова :** глобальний конфлікт, світ-системний аналіз, гегемонія, війна, зіткнення цивілізацій

*В современном глобализирующемся мире, социальные конфликты приобретают новые черты и масштабы. Можно выделить два основных теоретико - методологических направления рассмотрения глобальных конфликтов с определяющими факторами их возникновения и протекания : экономико - финансовый и культурно - ценностный . Первое направление представлено в концепции «борьбы за гегемонию » Дж.Арриги , второй в концепции С.Хантингтона « столкновения цивилизаций » . В взаимодополнении они составляют основы современной трактовки причин, форм и последствий общественных противостояний.*

**Ключевые слова:** глобальный конфликт, мир - системный анализ, гегемония, война, столкновение цивилизаций

*In today's globalizing world, social conflicts acquire new features and scale. There are two main areas of theoretical and methodological review of global conflicts determinants of their occurrence and course: economic , financial and cultural values . The first direction is represented by the concept of the "struggle for hegemony " Dzh.Arrihi second S.Hantinhntona the concept of a "clash of civilizations ." In the complementarity they form the foundation of the modern interpretation of the causes, forms and consequences of social struggles.*

**Keyword:** global conflict , world- system analysis, hegemony, war, clash of civilizations

В сучасному світі можна виділити два основні напрямки осмислення глобального протистояння в подальшій історії людства. Перший – в площині різного рівня економічного розвою, боротьбі за матеріальні ресурси,

протистояння за контролем над фінансовою сферою, науково-технічною модернізацією, а, отже, супутніми їм нерівності, експлуатації, примусу,гноблення,тощо. Другий – в площині розходження ціннісно-нормативних світів, різного світосприйняття, проблемної сумісності суперечливих духовних орієнтирів, способів життя і різних частин людності.

В наявності два підходи до визначення головних джерел та чинників глобальних конфліктів в суспільному розвитку. Їх уособлюють такі відомі аналітики сучасних суспільних процесів в макросоціологічному ракурсі як Самуель Гантінгтон і Джовані Аррігі, що репрезентують ці напрямки в своїх концепціях глобального розвитку. З певною умовністю до означених напрямків можна долучити й широке коло соціологів, політологів, культурологів, економістів, погляди яких так чи інакше тяжіють до одного з них.

**Актуальність** цього дослідження в тому, що конфлікт займає глобальне місце в розходженні ціннісно-нормативних світів, де війна, як один з основних елементів різноманітної структури конфлікту «боротьби за гегемонію» та «зіткнення цивілізацій».

Домінантою першого є боротьба за матеріальні ресурси в глобальному масштабі, наслідками якої стають конфліктні протистояння груп країн, об'єднань, союзів, світових наднаціональних корпорацій за контроль над ними, тобто за розподіл благ, прибутки, врешті, за добробут та процвітання. Таке конфліктне протистояння може концептуалізуватись у вигляді, наприклад, теорії світ-системного аналізу І.Валлерстайна [ 3 ], де воно представлене як конфлікт між розвинутими і слаборозвинутими регіонами світу, боротьбою між «центром і периферією» або країн «півночі і півдня» чи у міркуваннях Р.Дарендорфа [6 ] про життєві шанси різних частин людства в пошуках нового глобального устрою, інших баченнях конфліктності у світовому масштабі такого типу.

Останнім часом набула популярності концепція «боротьби за гегемонію» італійсько-американського теоретика Дж.Аррігі. Зокрема, його історичні розвідки та сьогоденний аналіз війн як однієї з форм глобальних конфліктів. Отже, війна, як один з основних елементів глобального конфлікту або ж , за визначенням Дж.Аррігі - «боротьби за гегемонію», привертає увагу сучасних соціологів, що займаються теоріями суспільних конфліктів.

**Метою статті** є з'ясування як за допомогою воєн вирішувалося і вирішується питання про гегемонію, визначаються симпатії чи антипатії населення тої чи тої країни, як за певних умов, вони стають необхідністю і є неминучими.

Розмір багатства, прибутку, успішності різних фінансових операцій та обсягу влади, також багато в чому вирішуються за допомогою воєн. Не дивно, що Дж.Аррігі ставить і ретельно досліджує проблему співвідношення війни і фінансів (кредиту, бюджету, інфляції і т.д.). Так, він пише: "нас цікавлять відносини між війною/світом і інфляцією/дефляцією, з одного боку, і між довгостроковими коливаннями в цінах і системних циклах накопичення - з іншого" [1,с.230].

Центральне місце цьому дослідженні глобальних конфліктів займає конфлікт, який можна досить умовно назвати "боротьбою за гегемонію". Для успіху у війні необхідна в першу чергу фінансова самодостатність і конкурентоздатність, а також самодостатність і конкурентоздатність у використанні насильства і засобів ведення війни. Однак, як стверджує Аррігі, "

великі війни були єдиним важливим фактором у заохоченні інфляційних тенденцій у європейському світі - економіці" [1,с.230]. Точка зору щодо того, що єдиним актором інфляційних тенденцій є тільки війна вельми дискусійна і все ж він дотримується цієї тези. Дж.Аррігі вважає, що тривала послідовність воєн, які вела Іспанія у XVI столітті, намагаючись встановити імперське правління в Європі, викликала різку інфляцію в абсолютному вираженні в порівнянні з століттям XIX-му. " І, навпаки, можна припустити, що британський столітній світ (1815 - 1914) багато в чому пояснює, чому XIX століття було часом різкої дефляції і в абсолютному відношенні, і порівняно з XVI століттям " [1,с. 230]. При інфляції гроші дешевшають, їх потрібно більше, але і саме ведення війни вимагає грошей, її необхідно фінансувати, вона вельми дороге підприємство, часто " грошові витрати на такі війни неминуче перевищують грошову вигоду від них"[1,с.81,3]. Тому необхідна свого роду «раціоналізація» війни, її упорядкування, структуризація, організація, надання їй нових якісних форм, засобів і методів ведення, а головне, як в будь-якому проекті, необхідний облік доходів і витрат ведення війни. Капіталістична діяльність у будь-якій своїй формі завжди потребувала захисту. Особливо явно це проявилось на ранніх етапах торговельної експансії за часів середньовіччя при торгівлі на далекій відстані, а в Новий час - на морі, де серйозну загрозу представляли собою пірати. Зокрема, Дж.Аррігі пише, що у буржуазних представників генуезьких купецьких класів виникла серйозна проблема. Вони "почали" страждати "від серйозної хронічної диспропорції між своїми величезними грошовими накопиченнями, інформацією та діловими секретами і зв'язками, з одного боку, і скромними можливостями забезпечити захист собі й своїй торгівлі у все більш конкурентному і ворожому світі – з іншого боку" [1,с.170] . Саме тому генуезці звернулися до правителів Португалії та Іспанії, які спеціалізувалися на забезпеченні захисту, щоб в їх особі знайти ефективних і підприємливих партнерів, котрі «постачають захист» для пошуків нових торгових шляхів до Індії. Що, з рештою, призвело до відкриття Америки Колумбом. У подальшому "голландські купці вступили в неформальні взаємини політичного обміну з англійською монархією, яка забезпечувала їм захист в обмін на режим сприяння у торгівлі та фінансах" [1,с.190-191]. Аррігі, по суті, вказує, що є кілька варіантів "витрат захисту" та кілька шляхів їх зниження. Серед них історично, можливо, один з перших, це " генуезькій " варіант, варіант " екстерналізації " витрат захисту. Як було зазначено вище, генуезці не власними силами захищали свої торгові судна, їх торгові шляхи в процесі своєї торговельної експансії, а шукали захист за допомогою можливостей з боку інших суб'єктів. Це було своєрідний поділ праці, згаданих акторів, на торгово - комерційну та оборонно – військову діяльність. Кожен із суб'єктів спеціалізувався у своїй сфері і це вело до її ефективності, підвищуючи прибутковість торгівлі та знижуючи витрати захисту обох суб'єктів. Дж.Аррігі, зокрема, пише: "замість того щоб ставати самодостатніми і конкурентно спроможними в своїй військово – політичній діяльності, необхідної для ефективного захисту торгівлі, генуезці звикли покладатися на певні «хабарі», за допомогою яких могли добитися захисту у своїх іберійських партнерів. Це здавалося гарним способом скоротити власні витрати. По суті, така екстерналізація витрат захисту цілком могла бути найважливішим фактором, який забезпечив успіх генуезців в організації системного циклу накопичення.[1,с.208]. Іншим шляхом пішли голландці, вони

відмовилися від початкових пошуків захисту і стали захищати себе самі, стали «спиратися на фундаментальну самодостатність і конкурентоспроможність при застосуванні сили і управління нею» [1, с.209]. Цей шлях одержав - «інтерналізація витрат захисту». Саме поняття в науковий обіг ввів Нільс Стенсгард, щоб пояснити успіхи європейських акціонерних компаній в Ост - Індії. Ці компанії самі виробляли собі захист, причому його вартість виявлялася нижче, ніж плата, що стягувалася місцевою владою у вигляді мита та відвертого здирництва за захист торгових суден або караванів від набігів розбійників і піратів. Цей голландський шлях інтерналізації витрат захисту виявився досить ефективним в історичних умовах його застосування. По-перше, він дозволяв здійснювати привласнення данини за охорону, уникати здирництва (хабарів). По-друге, самостійно визначати, встановлювати якість, тип, спосіб захисту, тобто витрати захисту вводилися в рамки раціональної калькуляції, і їх можна було прогнозувати. По-третє, голландці допомогою такого типу витрат захисту змогли встановити і підтримувати монопольний контроль над низкою сфер регіональної торгівлі, зокрема, над балтійською торгівлею, що значно підвищило її прибутковість. По-четверте, в подальшому, "взявши у свої руки політичну організацію комерційного простору, голландці змогли застосувати капіталістичну логіку дій стосовно витрат захисту під позаєвропейських світів" [1, с.211]. У цілому, "інтерналізація витрат захисту дозволила голландцям завести системний процес накопичення капіталу на багато далі, ніж була здатна генуезька стратегія екстерналізації витрат захисту" [1, с.211] – пише Дж.Аррігі. Ще однією формою зниження витрат захисту є "захисна рента", "тобто винятковими перевагами у витратах, пов'язаними з абсолютною або відносною геостратегічною ізолюваністю від основних областей між державних конфліктів, з одного боку, і абсолютною або відносною близькістю до основного перетинання шляхів світової торгівлі - з іншого" [1, с. 108], досить тривалий час користувалися Великобританія і США. Це був «прекрасний захист» у війнах за гегемонію та інших глобальних чи світових війнах. Геостратегічну ізолюваність Англії забезпечувала протока Ла - Манш, а Сполученим Штатам - Атлантичний і Тихий океани. США взагалі є таким собі «островом», розміром з континент, які мають доступ до обох найважливіших океанів світу.

Більше того, Дж.Аррігі відзначає, що в процесі формування сучасної міждержавної системи виник зразковий капіталістичний режим ведення війни і зміцнення держави, який можна, досить умовно, назвати "калькуляцією війни". Він являє собою ряд принципів, властивостей і характеристик сучасних капіталістичних воєн. Вона включає, положення про те, що "територіальні придбання здійснювалися тільки після ретельного розрахунку вигод і витрат" [1, с.80] ведення війни та про "баланс сил" як механізм скорочення "витрат захисту" і їх мінімізацію.

Крім того, війну треба вести "чужими руками". Дж.Аррігі приводить точку зору американського історика В.Макенді щодо того, що вже в багатьох італійських містах-державах на зорі капіталізму широке поширення набули послуги збройних іноземців, найманців, "утримання потужних приватних армій" [1, с.163]. Ця капіталістична практика, яку можна назвати "приватизацією воєнних дій", тривала й далі, аж до теперішнього часу. Йдеться також і про самоокупність війни, тобто перетворення частини витрат на захисту прибутків. Найманці, наприклад, витрачали свою платню в самих італійських містах-державах і цим самим

повертали отримані ними гроші в обіг. Але найбільш досконалий спосіб реалізації принципу самоокупності війни - "військо векейнсіанство" або, як ще його називає Дж.Аррігі, "зміцнення національної економіки", "економічний націоналізм". Їх сутність - у мобілізації та залученні все більшого числа громадян країни в різні види діяльності, які "прямо або дотично використовувалися при веденні війни". З його точки саме зміцнення національної економіки довело до досконалості практику самоокупності війни шляхом перетворення витрат на захисту доходів. Комерціалізація війни, це своєрідна форма самоокупності війни, але відмінна від "військового кейнсіанства". Реалізація цього принципу спрямована на те, щоб перетворити війну в "прибуткове" підприємство, використовувати її як засіб отримання прибутку. Як пише Аррігі, на початку XIV століття. Англія була найбільшим і найважливішим постачальником якісної шерсті для італійських і фламандських виробництв, однак, у цей же період різко погіршився англійський платіжний баланс, серйозно змінилася кон'юнктура цін на шерсть в Європі, тому для Англії виникла необхідність у компенсації негативного впливу скорочення шерстяної торгівлі, що вона і вирішила здійснити за допомогою Столітньої (1337 - 1453 ) англо – французької війни". Використовуючи зовнішні фінансові надходження правлячі англійські кола відреагували на зміну кон'юнктури спробою отримати через війну те, що вони більше не могли отримувати через торгівлю. Прямим доказом тому, яке значення мав платіжний баланс при ухваленні рішення про вторгнення до Франції, слугує той факт, що першою метою англійців на континенті було змусити своїх фламандських клієнтів до більш вигідних умов торгівлі. Тобто війна була викликана занепадом зовнішньої торгівлі, як наслідок - дефіцитом бюджету і призвела до нав'язування клієнтам за допомогою війни більш високих цін насильницькими позиками. Більше того, в ході війни відбулася військова деіндустріалізація міста І, одного з найважливіших центрів з виробництва тканини у Фландрії і одного з конкурентів в англійської шерстяної промисловості. Раціоналізація війни в цілому і раціоналізація методів її ведення, зокрема у процесі міждержавної боротьби за владу, і численних воєн в багатьох були вироблені "нові методи ведення війни ( іспанські піхотні полки, професійні регулярні армії, мобільні облогові знаряддя, нові системи фортифікації і так далі ), які давали їм вирішальну перевагу в силі по відношенню до інших правителів, [ 1, с. 83].

За Дж.Аррігі, в умовах нового системного хаосу початку XVII століття в Європі виникла загальна зацікавленість у необхідності раціоналізації боротьби за владу і ведення війни. Багато представників європейської еліти почали розуміти, що в умовах хаосу і ескалації боротьби за владу (війни ) вони "не отримують нічого, проте втрачуть все від її продовження". Знову ж голландці постійно і систематично стали шукати "шляхи і засоби недопущення ескалації конфлікту до такого ступеня, яка загрожувала б торговим і фінансовим основам їх багатства і впливу"[1,с.89]. Це було реалізацією свого роду принципу "умиротворення війни", який знайшов свій прояв у створенні нової системи правління - Вестфальської системи національних держав, трансформована форма якої проіснувала в Європі до XX століття.

Водночас спостерігається соціалізація війни. Перетворення національної економіки в інструмент міждержавної боротьби, "демократизація націоналізму" та "індустріалізація війни" призвели до зростання «соціальної влади незаможних»,

збільшенню ролі народних мас. Їх виробнича діяльність, в першу чергу промислового пролетаріату, "стала основною складовою зусиль правителів щодо зміцнення держави і ведення війни" [1,с.110]. За цих умов початок війни, особливо між великими державами, мав викликати і викликав протидію підданих. Він виявлялося в різних формах: хвилях народного протесту і невдоволення, збуреннях й навіть революціях.

До характеристик сучасних війн слід віднести і відзначену Аррігі тенденцію появи) "квазівійн". Це спорадичні, безперервні, уповільнені, тривалі збройні сутички, котрі часто не мають чітких меж у часі і просторі, що відбуваються на декількох рівнях ( мікро -, мезо -, макро -, у містах , кварталах , сільській місцевості , на підприємствах , у навчальних закладах і т.д. ) з участю субнаціональних і навіть наднаціональних сил. Часто ці зіткнення стихійні, протікають поза будь-якої їх організації, існуючих соціальних інститутів, норм і правил. Одна з причин - ослаблення ролі держав та влади взагалі. Квазівійни, на думку ряду соціологів, являють собою виклик державі, ознака того, що сучасне "глобальне життя, можливо, вступило в епоху "турбулентності", якої світ не бачив з часів серйозних перетворень всіх аспектів світової політики, що завершилися в 1648 році Вестфальським договором" [1,с.126].

Власне, поява в сучасному світі " квазівійн " говорить про те, що війни досить різні між собою не тільки за формою, цілям, типами, механізмом, але і по своїй якості, за принципами і характером своєї організації та протікання. Можна сказати, що до форм і складових, як між капіталістичної конкуренції, так і міждержавної боротьби Дж.Аррігі відносить різні типи воєн, у тому числі і світові, глобальні війни, "холодну війну" ідеологічну боротьбу, торгові війни, гонку озброєнь, накопичення через вилучення, різні типи витрат на захист і т.д. Але це і форми, і складові конфлікту у вигляді "боротьби за гегемонію".

Слід ще раз підкреслити, що, з точки зору Аррігі, сучасний глобальний конфлікт "боротьби за гегемонію" загострюється, приймаючи різні форми, у тому числі і світових воєн. Усе це відбувається на фоні фінансової експансії і особливо в періоди фінансових криз, але так чи інакше в основі його економічні інтереси й цілі. Можна сказати, що запропонований Аррігі аналіз воєн має очевидну актуальність в наш час. Він, звичайно, має свої обмеження, але це не применшує його значимості й методологічної корисності.

*Другий напрямок* найяскравіше представляє С.Гантінгтон своєю концепцією «зіткнення цивілізацій». В ній лінія конфліктного розламу проходить в глобальному масштабі між культурними моделями суспільної організації, ціннісними системами, світовідчуттями і самовизначеннями народів, які складаються в цивілізації.

Швидкий економічний розвиток азійських країн, передусім Китаю, феномен «азійського самоствердження», «ісламське відродження» (ісламський виклик) з наголошенням на принциповій відмінності від західного світу – сприяє формуванню потужної альтернативи ідеалам і цілям універсалізму культури Заходу, модернізації і вестернізації усього світу.

За твердженнями С. Гантінгтона, глобальна політика у наш час вибудовується зовсім по-новому – у відповідності з напрямками розвитку культури: «народи і країни з подібними культурами об'єднуються, народи і культури з різними культурами розпадаються на частини».[5,с.185]. Іншими словами,

культурні спільноти йдуть на зміну об'єднанням на базі ідеологій, лінії культурних розламів стають основними лініями конфліктів в глобальній політиці. Фактором, що визначає симпатії чи антипатії населення тої чи тої країни стає культурна ідентичність. Власне проблема ідентичності у багатьох країнах є центральною. На тлі кризи ідеологій загострюються питання ідентифікації: «для людей у першу чергу має значення кров і віра, релігія і родина. Люди об'єднуються з тими у кого ті ж коріння, церков, мова, цінності й інститути, та дистанціюються від тих, у котрих вони інші» [5, с.186]. В світі, що постійно змінюється, люди через ідентичність шукають і забезпечують собі безпеку. Конфлікти у сучасному світі повсюдні й постійні, «людині притаманно не навідіти, для самовизначення і мотивації людям потрібні вороги: конкуренти в бізнесі, суперники в досягненнях, опоненти в політиці» [5, с.194]. Конфлікти не зникають, вони змінюють свою форму і зміст. У наші часи, за твердженнями С.Гантінгтона, виникають нові ідентичності, корені яких в культурі, і нові моделі конфліктів між спільнотами з різних культурних утворень, що на найвищому рівні називаються цивілізаціями, зокрема між цивілізаційні конфлікти.

Якщо за часів «холодної війни» в глобальних конфліктах брали участь наддержави та їх сателіти, нейтральні чи не приєднані країни («старі» суб'єкти, актори «старих конфліктів»), то у «нових конфліктах» його суб'єктами є цивілізації, країни-учасниці, стрижневі держави, країни одинаки, розколоті країни. Країна-учасниця – це країна, яка повністю ототожнює себе в культурному плані з однією з існуючих цивілізацій. Стрижнева країна – це наймогутніша і центральна у культурному відношенні держава в тій чи тій цивілізації. Країна-одинак – єдина в соціокультурному плані державна спільність із власною культурною ідентичністю й через це – ізольована від іншого світу. Розколоті країни – це країни, де великі групи населення належать різним цивілізаціям, та, як правило, до різних етносів.

До суб'єктів нового конфлікту можна віднести також споріднені в культурному плані меншини, що мешкають в різних, найчастіше сусідніх, країнах, що належать різним цивілізаціям, які разом з стрижневою країною і близькими країнами-учасницями утворюють цивілізаційні групи або цивілізаційний блок. Усіх акторів, що входять у нього, «можна розташувати концентричними колами навколо стрижневої країни, відбиваючи ступень їх ототожнення з цим блоком й інтеграції в нього» [5, с.238]. Певне культурне лідерство надає легітимність провідній ролі стрижневій країні, його ролі гаранта порядку перед країнами-учасницями та зовнішніми країнами. В наш час, зазначає С. Гантінгтон, йде активний процес встановлення кордонів між цивілізаціями (особливо у Європі), розгортається встановлення нових відносин і, відповідно, ліній напружень.

С. Гантінгтон пророкує неминучу конфліктність в стосунках між різними цивілізаціями, головним з яких буде розділ світу на «Захід і решту» [5, с.281], чому сприятиме зарозумілість Заходу, непримиренність й агресивність ісламу, самовпевненість тощо. Прагнення не західних суспільств визволитися від усіх форм панування і залежності Заходу, більше того – зрівнятися з ним, відкидаючи зазіхання західної цивілізації на універсалізм, а Сполучених Штатів на встановлення однополюсного світового порядку, роблять «досить складними відносини між Заходом і рештою», хоча «природа цих взаємин та ступень їх антагоністичності дуже розрізняються» [5, с.283]. Насамперед він виділяє «цивілізації – претенденти» - мусульманську, що кидають виклик Заходові, з

якими складатимуться непримиренні відносини з потенціалом конфліктності. Він наголошує, що «Іслам і Китай мають величезні культурні традиції, котрі надто відмінні від традицій Заходу, та, у їх очах, набагато переважаючі традиції Заходу. Потужність і самовпевненість обох цивілізацій у відношенні до Заходу зростають і конфлікти між їх цінностями й інтересами та цінностями й інтересами Заходу стають усе чисельнішими і напруженими» [5, с.284]. Населення країн цих цивілізацій, й передусім значна частина еліт, розглядає Захід як свого антагоніста, ворога, що може стати основою для створення «конфуціансько-ісламського блоку, спрямованого проти західної цивілізації. Інша група країн – «цивілізації, які коливаються», стрижневими країнами яких є Росія, Японія, Індія, і які будуть то конфліктувати, то співробітничати із Заходом. Так чи інакше, існує ціла низка засадничих проблем і принципів, що глибоко розділяють Захід і усі інші цивілізації.

Міжцивілізаційні конфлікти, за С. Гантінгтоном, можуть мати дві форми (типу). Перший тип конфліктів – це конфлікти, які виникають на локальному чи регіональному рівні ( в світовому масштабі) за лініями розламів між цивілізаціями. Це конфлікти між сусідніми країнами, що належать до різних цивілізацій, конфлікти всередині держави між різними цивілізаційними групами населення і т.д. Другий тип – конфлікти, що виникають на глобальному рівні між стрижневими державами різних цивілізацій. Їхньою причиною є основні проблеми міжнародної політики, до яких можна віднести, наприклад, вплив на формування світових процесів тих чи тих суб'єктів , вплив дій міжнародних суб'єктів політики і економіки (ООН, МВФ, ЄС та інших організацій), рівень військової потуги тощо. В цих конфліктах стрижневі країни намагаються згуртувати якомога більше країн, що належать до їх цивілізації, а також отримати підтримку від країн других цивілізацій. Використовуються різні засоби, проте безпосереднє використання військової сили у цих типах конфліктів мало ймовірно, хоча й можливе. Війна між стрижневими державами цивілізацій можлива за умов якісної зміни у світовому балансі сил, це «війна за гегемонію», війна між країнами, що переживають занепад та розквіт. Такі війни стосуються не тільки територіальних проблем, але й проблем ідентичності, мови, релігії, культури, форми влади, вони важко вирішувані. В наш час значно зросла загроза «інтернаціоналізації» між цивілізаційних воєн і конфліктів, що сприяє їх тривалості й інтенсивності.

На думку С. Гантінгтона, міжцивілізаційні конфлікти зумовлюються не тільки історичними надбаннями – минулим насиллям і образами, що живуть в історичній пам'яті , - а і демографічними чинниками, «розпалюванням етнічних і цивілізаційних конфліктів проміж держав, які виникли на уламках імперій і між народами, населяючи їх народів» [5,с.425]. Проте, визначальним стають розмежування ідентичностей на «ми» і «вони», де людські спільноти усвідомлюють відмінності (аж до антагонізму) своєї етнічної, релігійної, культурної цивілізаційної ідентичності. Тобто акцент робиться на культурних підвалинах цивілізаційних розламів.

**Висновки.** Вимальовуються дві виразні доміанти розвитку глобальних конфліктів сучасності, які можна означити як економіко-фінансову та культурно-ціннісну. Звичайно, вони відносні, іноді зливаються у своєму впливові, але таке розрізнення, що наочно демонструється двома аналітиками глобальних процесів



сьогодення - Дж.Аррігі та С.Гантінгтоном – має важливе теоретико-методологічне значення для вивчення сучасних соціальних конфліктів.

### **Список використаних джерел**

1. Аррігі Дж. Довгий шлях у двадцяте століття : Гроші, влада і витоки нашого часу / Джованні Аррігі ; [пер. з англ. О.Смирнова і Н.Едельмана ]. М.: Видавничий дім «Територія майбутнього», 2006. - 472 с. - (Серія « Університетська бібліотека Олександра Погорельського ) .
2. Арриги 2005а, Арриги Дж. Утрата гегемонии / Джованни Арриги // Прогнозис. – 2005. - № 2  
[http://www.prognosis.ru/prog/summer\\_2005.pdf](http://www.prognosis.ru/prog/summer_2005.pdf), [http://www.prognosis.ru/prog/autumn\\_2005.pdf](http://www.prognosis.ru/prog/autumn_2005.pdf)
3. Валлерстайн. И. Конец знакомого мира. Социология ХХ1 века. –Под ред. В.Л. Иноземцев, М.: Логос. -2003. – 368с.
4. Сич А. Конфлікт цивілізацій: нова небезпека чи відродження старого протистояння? // Філософська і соціологічна думка. –К. -1996. -№1-2. –С.3-8.
5. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. М.:»Издательство АСТ». 2003. -603с.
6. Дарендорф Р. У пошуках нового устрою. - К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 109с.

Отримано 25.11.2013 р.

УДК 316.2

**Нахабич Н.С.<sup>о</sup>**

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології,аспірант

## **ДОВІРА ЯК ЯВИЩЕ ТА ПРОЦЕС СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ**

*У статті розглядається довіра як соціальне явище. Велика увага приділяється структурним зв'язкам всередині об'єкта дослідження. Визначаються основні онтологічні характеристики довіри в контексті сучасних соціологічних теорій і концепцій.*

**Ключові слова:** довіра, культура довіри, недовіра, соціологічні теорії, функції довіри, функціоналізм, неофункціоналізм, інтеракційний підхід, постструктуралізм

*В статье рассматривается доверие как социальное явление. Большое внимание уделяется структурным связям внутри объекта исследования. Определяются основные онтологические характеристики доверия в контексте современных социологических теорий и концепций.*

**Ключевые слова:** доверие, культура доверия, недоверие, социологические теории, функции доверия, функционализм, неофункционализм, интеракционный подход, постструктуралізм

*The article deals with trust as social phenomena. Much attention is given to structural connections inside the object of study. It is defines the basic ontological characteristics of trust in the context of contemporary sociological theories and concepts.*

**Keywords:** trust, culture of trust, distrust , sociological theory, belief function, functionalism, neofunctionalism, Interactional approach, poststructuralism